

Det som lever

Da forfatter Erland Kiøsterud forsto at han hadde tre måneder igjen å leve, var det språket som reddet ham. - Hva vil det si å være i live, spør han i sin siste roman.

CATHRINE HELLESØY
TRYGVE INDRELID (foto)

- Kom inn, kom inn! Kiøsterud står i en romslig gang i sin høyreste leilighet på Uranienborg Terrasse i Oslo. Han har på seg en grå striketrøye, kroppen er lang og slentrende, smilet varmt. Allerede før vi har tatt av oss skoene forklarer Kiøsterud at vi i forbindelse med fotograferingen, og slik han ser det, har tre valg: 1. Han beholder trøyen på, 2. han tar den av eller 3. han tar på seg en ordentlig jakke. Kiøsterud kommer fra en ærverdig industri- og skipsrederfamilie i Drammen og har ikke kommet seg lenger unna sin opprinnelse enn at han selv heller mot alternativ 3. - å ta på seg en ordentlig jakke. Fotografen og jeg stemmer for at han beholder striketrøya, og Kiøsterud er velvilligheten selv der han slenger seg ned i en blå lenestol i biblioteket.

- Jeg må se på deg, sier han og gjør akkurat det.

- Hvis jeg ser på fotografen blir det vanskelig. Du vet, når man blir tatt bilde av så kan man ikke lyve. Det er som når man skriver romaner, det er noe som kommer til syne, enten du vil eller ikke.

- Hva er det du er redd skal bli avslørt, da?

- Hva? Nei, du vet, nei, det vet jeg ikke,

ikke noe spesifikt, sier han smilende og kikker ut av vinduet, ut i en verden han har forsøkt å beskrive og finne mening i siden gymnastiden på 1970-tallet.

Det ble tidlig klart at han, Erland Kiøsterud den 8., ikke skulle bli direktør eller gå inn i shipping. Til nød kunne han gi seg i kast med å beskrive bransjen, slik han gjør det i boken *Ved elvens munning*, som kom i 2008. Han har i sin karriere skrevet både romaner, essays og elegier og har hele tiden hatt en forholdsvis liten, men eksklusiv leserkrets, som blant annet inkluderer brorparten av norske anmeldere. «I 10 år har en av de mest kresne pennene i norsk litteratur tilhørt Erland Kiøsterud», sto det i Morgenbladet da essaysamlingen *Nigredo* kom ut i 1997. I 2005 fikk han Riksmålsprisen for romanen *Det første arbeidet*.

Et sjokk. For Erland Kiøsterud er det å ha et språk det samme som å være i live. Da han fikk diagnosen lungekreft i 2007, var det språket som reddet ham. Det og et dyktig operasjonsteam på Ullevål sykehus. Etter operasjonen fikk han vite at det var mistanke om spredning, og han forsto at han hadde tre måneder igjen å leve. Han var midt i en trilogi,

kun den første boken var ferdig.

- Å vite at jeg hadde tre måneder igjen var et sjokk. Det var som å falle ned i et hull. Jeg visste ikke hvor jeg skulle snu meg, jeg hadde ingen henvendelsehorisont, sier Kiøsterud og skjenker te fra en småblomstret kanne. Det knaker i den hvite peisen.

- Det som reddet meg var da jeg forsøkte å regne ut hva jeg kunne gjøre på tre måneder. Hva jeg kunne få skrevet, hvem jeg skulle være sammen med, hva vi skulle oppleve, først da klarte jeg å fungere igjen.

Men så var det altså ikke spredning. Legene ga ham fem år.

- Du vet, det er ren statistikk. Kun 10 prosent av dem som har lungekreft lever mer enn fem år. Men noen lever lenge. Jeg spurte legen om dette, så du gir meg fem år altså? Vet du hva han svarte? «Det vet jeg ikke. Du kan jo få en annen type kreft i mellomtiden». Haha! Han var en fin type.

*Skjønnheten har forlatt verden
Vi har ikke lenger noe hjem
Ordenes røtter er rykket opp
Jorden er tømt for innhold*

*Det er ingen tale, det er ingen ord
Ingen stemme høres*

Fra *Androselegien Denne gangen hører du deg selv*, bind I, 1993

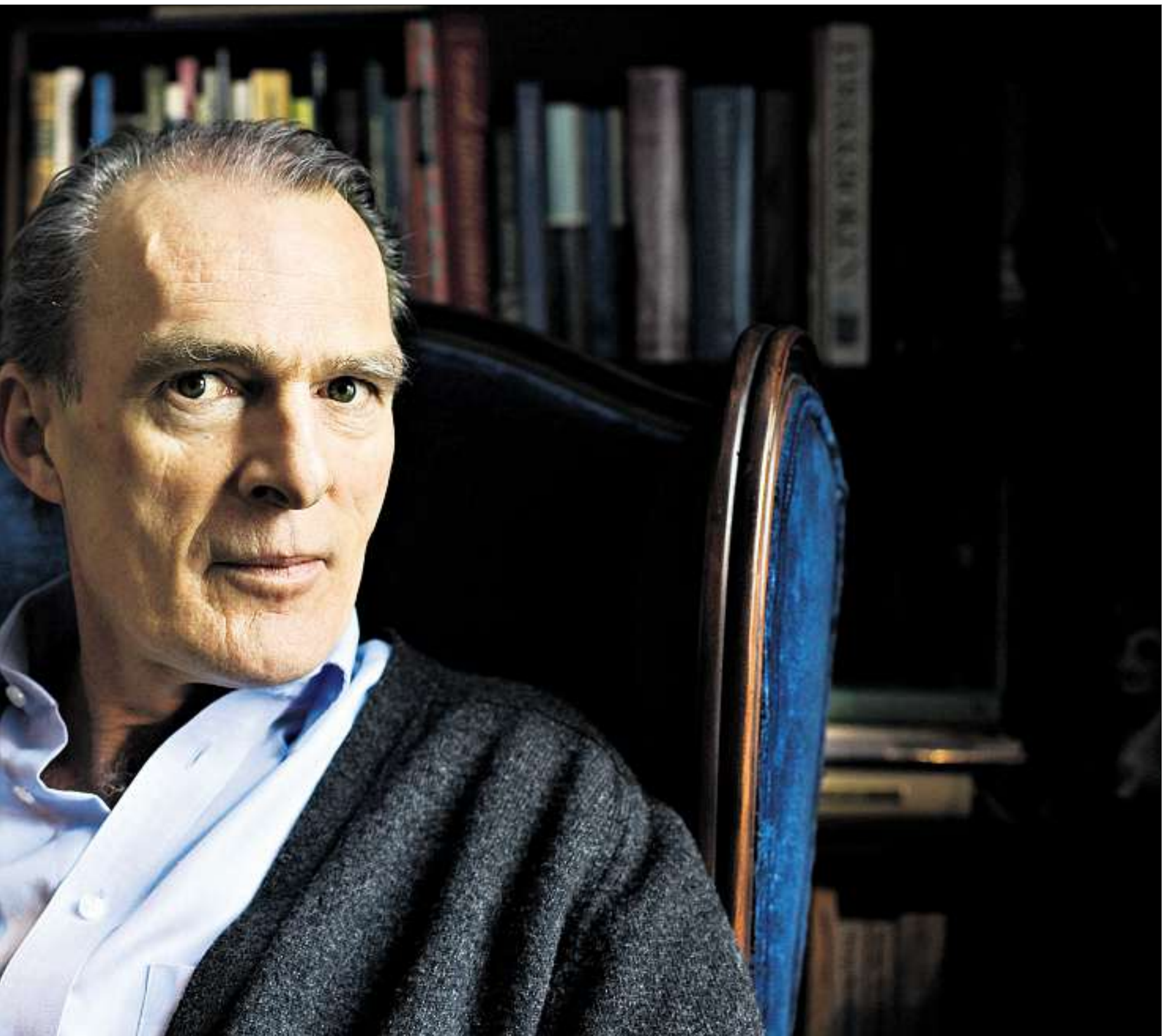
I 15 år forsøkte Kiøsterud å beskrive og begripe Holocaust, som han konsekvent omtaler som «det store folkemordet i Europa». Det er det han forsøker å beskrive i *Androselegien* som kom på 1990-tallet.

- Det er ikke mulig å gi en slik død mening. Og det var fryktelig tungt å forsøke. Etter 15 år mistet jeg språket. Da jeg jobbet med denne tematikken, skrev jeg meg inn til et punkt hvor det var ingenting. Det var som døden. Når du ikke har et bilde av verden, når du ikke klarer å etablere en forestilling om hva du er, hva du står i, så føles alt dødt og umulig.

- Når jeg sammenligner det du skrev på 1970, 1980 og 1990-tallet med den siste trilogien, mener jeg å se en sterk oppstramming av språket. At du har gått fra å utforske noe nærmest religiøst i form og innhold, til å bli svært konkret og jordnær?

- Det stemmer. Jeg måtte skrive meg tilbake til livet. Plutselig ble det veldig viktig at et glass er et glass, vann er vann, en stol er en stol, sier Kiøsterud og ser seg rundt i kjøkkenet.

– Hvorfor avskjærer vi følelsene, empatien og sensitiviteten fra det rasjonelle i oss, spør forfatter Erland Kiøsterud. Han mener sammenkoblingen av emosjoner og rasjonalitet er demokratiets neste fase.

– Og dette behovet for virkelighet inntraff da du fikk kreftdiagnosen?

– Nei. Det var ikke da.

Han snakker plutselig lavere, det er noe som endrer seg, et fall i kjøkkenet, en ny stillhet.

– Unnskyld, dette er vanskelig.

Kiøsterud kremter, unnskylder seg. Bare noen ytterst få, svakt raspende pust røper at han har vært operert. Men det er ikke sykdommen dette handler om. Det er ikke det, det var ikke da, ikke da språket endret seg.

– Det skjedde da jeg hadde skrevet meg tom, da jeg mistet språket, da jeg ikke klarte å henvende meg. Det var i 1996, etter 15 år med folkemord, det var da jeg måtte skrive meg tilbake til livet og finne noe å holde meg fast i. Det var da det ble viktig at en stol var en stol.

– Så det å miste språket var like ille som å få en dødsdom fra Ullevål sykehus?

– Nei, ikke like ille, sier Kiøsterud.

– Det var mye verre. Det var verre fordi det var som å dø og samtidig vite om det.

Han gikk bort til vinduet.

Jeg ville at vi skulle bli virkelige.

Hun gråt.

Jeg vil bare at noe skal være sant

Fra *Ved elvens munning*, roman 2008

Men han angrer ikke på at han forvillet seg inn i tomrommet.

– Nei, jeg gjør ikke det. I vår tid har vi en tendens til å søke den smertefrie tilværelsen, og i denne søken etter ikke å bli berørt går vi glipp av svært mye. En krise er en erfaring vi ikke har språk for. Og en del av mitt litterære prosjekt er å lage et språk for de opplevelsene vi i dag forsøker å unngå. For å kunne snakke om dem, for å gjøre dem virkelige.

Brutalt. Kiøsterud nøler og blir sittende og se på meg. Det er noe mer han vil ut med.

– Dette er det lett å misforstå, sier han.

– Men jeg prøver likevel: Jeg mener at vi i løpet av historien i all for stor grad har avskåret oss fra våre emosjoner, vår empati, vår sensitivitet. Hva er et liv? Hva skal leve, hva skal dø? Hvordan definerer vi liv? Vår evne til å klassifisere er til slutt blitt et våpen vi har begynt å vende mot oss selv. Kommunistene fjernet en hel jordbrukskultur. Nazistene utryddet jødene, sigøynere, de homofile. Vi selv er i ferd med å utradere store deler av artsmangfoldet på jorden. Hvis vi tar dette

inn over oss, ville vi se at det vi gjør er utrolig brutalt, men på ny har vi skapt en distanse til handlingen slik at den fremstår som noe annet, ja, som nesten noe nødvendig. Vi sender soldater til Afghanistan, for å utvide vårt livsrom, de dreper og blir drept, men vi tar det ikke inn over oss, og derfor kan vi la det fortsette. Dypest sett utøver vi hver dag svært mye fysisk og strukturell vold, men vi har bygget den inn i samfunnets selvforståelse, vi kaller det politikk eller noe annet som vi kan skjule handlingene i. Men i prinsippet, hvis oldebarna våre en dag snur seg og ser på oss, vil de oppdage at vi er i den samme logikken og gjør det samme som man gjorde under nazismen, vi kutter forbindelsen til sensitiviteten og empatien, utdefinerer våre medskapninger og handler «rasjonelt», sier Kiøsterud.

– Følelser tar tid, tror du det er grunnen til at vi velger det rasjonelle, at vi indirekte tvinges til det, at det å stoppe opp og ta hensyn til følelsene rett og slett ikke er økonomisk bærekraftig?

– Ja, jeg tror faktisk det er en del av svaret. Og om vi ikke noen gang finner hele svaret, så tror jeg det er viktig å stille disse spørsmålene: Hvorfor avskjærer vi følelsene, empatien og sensitiviteten,

det levende i oss, fra det rasjonelle i oss? Og; hva skjer hvis vi slutter å gjøre det?

– Ja, hva skjer da?

– Jeg vet ikke. Men jeg tror det ville blitt både krevende og svært interessant, kanskje til og med revolusjonerende. Vi ville for eksempel ikke lenger kunne akseptere at den andre lider eller lever i fattigdom. Ja, jeg tror dette er demokratiets neste fase, å koble emosjonen til rasjonaliteten. Det vil endre oss.

Kiøsterud smiler, reiser seg og hiver en ny vedkubbe på peisen. Leiligheten deler han med sin kone, poeten Karin Haugane. Teaterregissør Victoria Meirik er hans stedatter.

Friere. Etter kreftdiagnosen opplevde Kiøsterud noe uventet: Han klarte å begynne på en ny bok like etter at han var ferdig med en annen. Den han var ferdig med var *Ved elvens munning*, som kom i 2008, den han begynte på het *Det som lever*.

Fortsetter neste side >>

«En krise er en erfaring vi ikke har språk for»

Erland Kiøsterud, forfatter

Forfatterskapet

Sår som aldri gror, roman (1973)

Jordi, roman (1977)

Fødsel, roman (1977)

Sett at jeg gikk baklengs inn i synsranden, roman (1978)

Jordens salt, roman (1983)

Mari, roman (1986)

Androselegien:

Det brente språket (1988)

Dyret i stenen (1989)

Lammet uten kropp (1990)

Ved fjellets fot (1991)

Pasjonene:

Skomakerens sønn (1982)

Brødet (pietà) (1993)

For siste gang (1994)

Minnetapet:

Fort glem videre (1995)

Nigredo og Etterord (etter ordet), essay (1997)

Den norske sangeren (1999)

Måltidet i Bocca, roman (2002)

Det første arbeidet, roman (2005)

Ved elvens munning, roman (2008)

Det som lever, roman (2009)

Aftenposten fakta

I 15 år forsøkte Erland Kiøsterud å begripe Holocaust, som han konsekvent omtaler som «det store folkemordet i Europa». – Det er ikke mulig å gi en slik død mening. Og det var fryktelig tungt å forsøke. Etter 15 år mistet jeg språket, sier han.

– Det var en befrielse å skrive den. Og jeg opplevde at språket ble friere også, at jeg var mer fri.

– Hvis du nå fikk vite at kreftdiagnosen var avblåst, hva ville du gjort da?

– Hvis den ble avblåst. Hm. Da ville jeg i hvert fall ikke gått tilbake til å misbruke min tid og energi ved å gjøre en hel masse uten å være til stede her og nå. Med hele meg, både med intellektet og med følelsene, det sensitive. Ta inn det som skjer med meg, det jeg opplever. Det er jo det som er livet, selve livet, ikke en lang rekke abstrakte handlinger hvor vi i realiteten blir handlet med.

Kiøsterud blir sittende stille og tenke.

– Jeg forstår ikke, sier han, - hvorfor ikke dette er en del av vår allmenne dannelse - dette at det emosjonelle og det rasjonelle må bindes sammen. Det er jo først da vi får tak i det komplekse. Det har ingen ting med din økonomi eller

posisjon i samfunnet å gjøre. Det handler om å være menneske.

– Kanskje det blir for komplekst til at vi orker?

– Ja, men da må jo noe utelukkes. Det sier seg selv! Hvis du har følelser du ikke forholder deg til, så må det bli blokkeringer i sinnet eller kroppen, i livet, med de konsekvensene det medfører. For følelsene er jo der.

Liv er makt. I sin siste trilogi beskriver han livet i stor grad som maktutøvelse.

Selv offeret utøver makt, i kraft av sin rolle som offer. Liv er å kunne påvirke andre, å bli påvirket. Han liker å problematisere. – Jeg har så vanskelig for å avslutte en historie, sier Kiøsterud. - Når en historie er ferdig så oppstår det en tomhet som jeg ikke vet hva jeg skal gjøre med.

– Som en slags død, det også?

– Ja, nettopp.

– Er det derfor du skriver så mange trilogier og elegier, for å utsette slutten?

Kiøsterud humrer.

– Ja, det er nok det.

– Tror du vi forsvinner helt når vi dør?

– Jeg vet ikke. Det er en besnærende tanke at noe i oss skulle leve videre, men jeg har vanskelig for å se for meg noe annet enn en avslutning. Min erfaring med livet er jo knyttet til det fysiske. Men det fysiske kan jo brytes ned til atomer og molekyler, og hvor er vi da? Og hvor kommer den utrolige følelsen av å være i livet fra? Å bo i en kropp. Det å nyte å være til, å møte andre, å dele en opplevelse, å gi kjærlighet og å få kjærlighet. Og hva med friheten, politikken, musikken, drømmene våre? Jeg synes det er vanskelig å skulle redusere alt dette til ren biologi. Er menneske kanskje en art som skaper seg selv?

Kiøsterud blir sittende og se innover. Dytter litt i tekoppen. Det er en letthet i rommet, jeg har forlenget lagt ned pennen, og vi er i ferd med å avrunde. Han takker for samtalen. Han ber meg ikke skrive en overskrift hvor det ser ut som han mener at det moderne mennesket er nazister. Det er ikke det han mener. Han

mener at vi har mye å vinne på å være åpne, at mennesket har et enormt apparat som vi ikke tar i bruk fordi vi har satset nesten alt på ett kort: Intellektet. Det rasjonelle. Det som kan måles. Kiøsterud smiler og snakker mest til seg selv. Han synes det er merkelig at han trengte 15 år med folkemord og en dødsdom fra Ullevål sykehus før han klarte å stoppe helt opp, kjenne etter, og prøve å tenke forfra igjen.

«Likevel skriver jeg. Ikke fordi jeg er redd for å dø. Men fordi språket, som døden, gjør meg i stand til å se galskapen i øynene, deg, og den klare verden»

Fra Sett at jeg gikk baklengs inn i synsranden, 1978

Erland Kiøsterud har lyst til å skrive en roman til, *Mimina*. Han holder på, men vil ikke si for mye.

– Kanskje det blir min siste bok, sier han og smiler stille.

– Men det tenker jeg jo alltid.

cathrine.hellesoy@aftenposten.no

« Fortsetter fra forrige side